

SECTION 2. PHYSICAL CULTURE, PHYSICAL EDUCATION

DOI: 10.46299/ISG.2024.MONO.PED.3.2.1

2.1 Практична підготовка майбутніх вчителів фізичної культури зі спеціалізацією «екологічний туризм»

Зважаючи на місце та роль туризму в житті суспільства, держава згідно із Законом України «Про туризм» [13], проголошує туризм одним із пріоритетних напрямків розвитку економіки та культури і створює умови для туристичної діяльності. Подальший динамічний розвиток туризму зумовлює необхідність удосконалення якості підготовки кадрів, забезпечення галузі туризму фахівцями, які відповідали б міжнародним стандартам, тому формування змісту згідно з вимогами освіти є важливою науковою проблемою професійної підготовки спеціалістів для сфери туризму. Соціально-економічні та політичні перетворення, які відбуваються в українському суспільстві, породжують в освіті ситуацію, коли оновлюється та змінюється її організаційна структура. У зв'язку з цим посилюється увага до проблеми професійної підготовки кадрів туристської галузі якісно нового рівня, які йдуть у ногу з часом, випереджають його, розвивають себе як особистість і суб'єкта професійної діяльності [14]. Таку професійну підготовку можна забезпечити в умовах удосконалення рівня науково-теоретичної та практичної підготовки, підвищення рівня освітньо-кваліфікаційного рівня педагогічних кадрів.

Саме це є однією з головних особливостей підготовки студентів у вищій школі – її зв'язок з життям, з конкретними особливостями майбутньої практичної діяльності. Увесь шлях розвитку вищої освіти – свідоцтво бажання наблизити теоретичну підготовку до практичної.

Практична підготовка в галузі професійної освіти виступає, з одного боку, як частка професійної освіти, а з іншого, – практичної.

Вона є невід'ємною складовою частиною освітньо-професійної програми підготовки фахівців, основним завданням якої має бути якість практичної підготовки випускників за освітньо-кваліфікаційним рівнем: «бакалавр»,

«Магістр». Однак цілісної системи практичної підготовки вчителя фізичної культури зі спеціалізацією «екологічний туризм» в сучасних дослідженнях ще не висвітлено [15].

Розглянемо термінологічний апарат практичної підготовки в галузі вищої професійної освіти. Відомо, що практична підготовка студентів започатковується в процесі теоретичного навчання, коли проводяться семінарські та практичні заняття, на яких вирішуються завдання певного виробничого змісту [16].

Традиційно термін «практична підготовка» в професійній педагогіці використовується для визначення характеру навчання як складової частини професійної освіти, що відображає закономірності, зміст, методи і форми організації процесу формування умінь і навичок, який спрямований на розвиток здатності студентів до кваліфікованої виробничої праці за обраною спеціальністю.

Частково погоджуючись з вищезазначеним терміном, вважаємо, що «практична підготовка» – це складова частина професійної освіти, яка спрямована на виховання свідомості, почуттєво-емоційної сфери майбутніх учителів фізичної культури з організації екологічного туризму, формування умінь і навичок у діяльності та звичок поведінки, що забезпечує здатність студентів до педагогічної та туристської діяльності.

Практична підготовка має велике значення в формуванні майбутнього фахівця фізичного виховання і дає можливість: оволодіти необхідними знаннями сучасних змін у державі, уміннями і навичками прийняття інноваційних підходів і пошуку шляхів виваженого, раціонального впровадження у майбутній професійній діяльності; виявити уміння та навички організаторської, управлінської діяльності щодо забезпечення трудової та технологічної дисципліни, створення безпечних умов праці для здоров'я учнів; приймати професійні рішення з урахуванням їх соціально-економічних, соціально-педагогічних і психологічних наслідків; володіти уміннями та навичками застосування перспективного з питань організації управління та визначення

можливих обсягів, умов та сукупності наслідків його адаптації в очолюваному підрозділі. Практична підготовка має незрівнянний вплив на виховання і розвиток усіх сторін особистості. Винятково-важливе значення практичної підготовки і для розумового розвитку особистості студента.

Окрім загальних завдань практичної підготовки, в галузі професійної освіти є конкретні завдання, які формуються залежно від освітньо-кваліфікаційного рівня, професії та спеціальності.

Практична підготовка має такі послідовні етапи: лабораторні, практичні заняття, на яких починається формування первинних навичок із спеціальних дисциплін (у нашому випадку «екологічного туризму»); навчальна практика – завданням якої є ознайомлення студентів із специфікою майбутньої спеціальності («менеджер екологічного туризму»), отримання первинних професійних умінь і навичок із загально-професійних і спеціальних дисциплін, професій, передбачених навчальним планом відповідної спеціальності (вчитель фізичної культури зі спеціалізацією «екологічний туризм»; технологічна практика – метою якої є ознайомлення студентів – практикантів безпосередньо на підприємствах, в організаціях, установах з виробничим процесом і технологічним циклом виробництва, відпрацювання вмінь і навичок з робітничої професії та спеціальності, закріплення знань, отриманих при вивченні певного циклу теоретичних дисциплін та набуття первинного практичного досвіду; професійна практика, яка є завершальним етапом навчання і проводиться з метою узагальнення і вдосконалення знань, практичних умінь та навичок на базі конкретного суб'єкта господарювання, оволодіння професійним досвідом та готовності майбутнього фахівця до самостійної трудової діяльності, збору теоретичного, методичного, практичного матеріалів для дипломного проекту.

Концепція практичної підготовки майбутніх фахівців свідчить: основною детермінантою структури практичної освіти є структура поетапного засвоєння діяльності. Структура є наскрізною, в ній можна виділити ряд її наскрізних компонентів, які і складають її зміст (програму) кожної окремої практики.

Практична підготовка, яка разом з теоретичною створює основу знань, умінь і навичок, є провідною частиною всієї професійної освіти.

Організація педагогічної практики дає можливість майбутнім фахівцям перевірити правильність професійної орієнтації упродовж навчання у закладі вищої освіти, коли практика проходить шлях від ознайомлення студентів зі змістом роботи вчителя фізичної культури (менеджера екологічного туризму) в освітньому процесі до дослідницько – діагностичної діяльності.

При підготовці фахівців різних рівнів практика мала певне психологічне значення, а саме: чергування інтелектуальної праці з фізичною та туристською діяльністю позитивно впливало на роботу фізіологічних систем (покращення кровообігу, удосконалює м'язову систему, підвищує фізичну, психічну та емоційну працездатність); позитивне ставлення до практичної підготовки перетворювалося в життєву необхідність, внутрішню потребу майбутнього фахівця; під час практичної діяльності у студентів тренувалися різні аналізатори, відбувався їх фізичний розвиток; практика становилася критерієм засвоєння знань, перевірки їх якості та обсягу; удосконалювала професійну увагу, педагогічне мислення тощо; забезпечувала мотиваційна готовність до професійної діяльності.

У психологічній науці усталеною є думка про те, що активність людської свідомості та пізнання зумовлені їхніми зв'язками з практичною діяльністю. Активність пізнавального суб'єкта зумовлена його практичним ставленням до дійсності. Отже, пізнання і практика, як один із послідовних етапів практичної підготовки, тісно взаємопов'язані і є органічним поєднанням двох сторін єдиного процесу, тому що пізнавальна діяльність неможлива без активної взаємодії між суб'єктами та об'єктом.

Педагогічну туристську практику розглядаємо як багатогранну за змістом, складну і цілісну систему, що включає такі елементи, як мета, потреба, мотив, предмет, на який спрямована діяльність, зміст, функції, принципи, методи та засоби досягнення мети, результат діяльності.

Зазначимо, що взаємозв'язок пізнання і практики різноманітний і зумовлений такими чинниками: зародження пізнавальних стосунків, які є основою практики і забезпечують її розвиток. Практичне ставлення людини до дійсності є первинним, основним і визначальним, тому що практика – основа існування та розвитку людини і суспільства в цілому; розкриття законів та закономірностей природи і суспільства в практиці як основи кожного пізнавального акту; практика як рушійна сила пізнання, що дає необхідний фактичний матеріал, який підлягає узагальненню і теоретичній обробці; потреби, завдання, що поставлені в практиці, слугують стимулом розвитку науки; практика є сферою застосування та апробації знань, тому у цьому розумінні вона є кінцевою метою пізнання; суспільна практика (у нашому дослідженні педагогічна і туристська) виступає одним із критеріїв істини.

Педагогічна практика дає можливість кожному студентові сформувати власне бачення навчального закладу, визначити особисте ставлення до нього та до педагогічної і туристської діяльності з точки зору соціальної ролі студента-практиканта.

Однією з ефективних форм роботи щодо підготовки студентів до професійної діяльності з фізичного виховання учнів та організації екологічного туризму є проходження ними практики. Прогнозуючи її розуміємо, що успіх практики залежить від додержання таких умов: чітке визначення мети та видів діяльності; призначення керівників практики для декількох студентів, або одного керівника для кількох студентів; складання звіту про результати практики після її закінчення; здійснення стабільної співпраці університету (факультету) з загальноосвітніми школами та іншими навчальними закладами, туристськими клубами.

Навчально-методичне керівництво практикою з туризму здійснюється кафедрою теорії та методики фізичної культури і спорту. В установах студенти працюють під керівництвом висококваліфікованих в із туризму.

Робота студентів в установах проводилася відповідно до плану проходження виробничої практики та згідно з календарним графіком,

затвердженням навчальним відділом університету. Практика проводилася в двох різновидах як «активна, діюча підготовка» (виробнича) так і «практика професійного розвитку» (переддипломна).

Основною метою «активної діючої практики» було застосування теоретичних знань у процесі фізичного виховання учнів, в організації екологічного туризму. Під час цієї практики студент набував нових умінь і навичок, підвищував свій організаторський потенціал.

Цілі іншого виду практики – «професійний розвиток» передбачали: ознайомлення з професійною технологією; розвиток загального уявлення студентів про навчальний заклад та зміст роботи щодо організації з дітьми різних форм фізичного виховання, в тому числі й екологічного туризму.

Головним результатом обох видів практики передбачалось набуття професійної компетентності майбутніх фахівців у сфері фізичного виховання підростаючого покоління та професійної компетенції в організації екологічного туризму, як цінного засобу формування, збереження, зміцнення та відновлення здоров'я учнів.

Практика має також розвивати професійну зрілість майбутніх фахівців, їхні здібності до адаптації в різних професійних умовах та обставинах.

Найважливішою умовою ефективної роботи студентів у період педагогічної практики є чітке планування всієї їхньої діяльності. Вихідним документом планування педагогічної туристської практики є програма, яка включає всі види діяльності майбутнього фахівця з фізичного виховання та екологічного туризму за розділами методики фізичного виховання та туризму, з педагогіки, психології, гігієни, профілактики травматизму, лікарського контролю. Основними завданнями педагогічної практики в університеті є: сформувати у студентів професійно-педагогічні навички роботи вчителя фізичної культури та менеджера екологічного туризму; удосконалювати знання, вміння та навички, одержані в процесі вивчення дисциплін за навчальним планом («туризм з методикою викладання», «спортивне орієнтування», «туристсько-екскурсійна діяльність»); знайомити студентів із перспективним педагогічним досвідом

роботи з фізичного виховання учнів у навчальному закладі засобами екологічного туризму, навчити використовувати цей досвід у самостійній діяльності; розвивати інтерес до роботи з дітьми різного віку; допомагати навчальному закладу в роботі з організації обстеження загальної фізичної підготовленості учнів, спортивних змагань і туристських походів, зльотів, спортивних свят.

У ході практики вдосконалюються, закріплюються і розширюються знання, вміння та навички за програмами гуманітарно-суспільних наук, теорії і методики фізичного виховання, екологічного туризму, загальної педагогіки та педагогіки туризму, психології, гігієни, спортивної медицини, туристсько-екскурсійної діяльності та ін.

Під час педагогічної практики студенти мають засвоїти уміння та навички, необхідні для викладання предметів «фізична культура», «екологічний туризм», а саме: управляти класом, (групою, командою), домагатися високої активності учнів під час використання різних методів організації уроків, занять, туристських походів (фронтальний, груповий, індивідуальний); використовувати сучасні форми організації уроків і туристських походів; доцільно відбирати та використовувати основні методи навчання рухових дій, розвитку фізичних якостей, враховуючи вік, стать, фізичний розвиток і рухову підготовленість школярів, а також стан їхнього здоров'я; раціонально розташовувати спортивно-фізкультурний інвентар на уроці, розподіляти час за його частинами та окремими вправами, забезпечувати успіх у вирішенні завдань спортивно-оздоровчого походу, нормальну динаміку працездатності учнів, найкращий оздоровчий ефект; використовувати технічні засоби навчання, нестандартне обладнання; застосовувати в практичній діяльності дані медичного контролю в умовах індивідуального походу до кожного учасника; проводити теоретичні заняття з підготовки і проведення уроків фізичної культури, спортивних подорожей, туристських змагань; готувати помічників серед школярів для найбільш ефективного проведення уроків і тренувальних туристських походів; забезпечувати безпеку життя на уроках і в туристських походах, страховку, самостраховку та фізичну і моральну допомогу учням; ефективно інтегрувати

фізичне виховання з моральним, розумовим, художньо-естетичним, трудовим, креативним; здійснювати педагогічний контроль, проводити попередній, поточний і підсумковий облік успішності учнів; аналізувати дані педагогічних спостережень за ходом уроку фізичної культури, туристського походу та письмово їх викладати; спостереження за навчально-виховним процесом з фізичного виховання та туристськими походами (моторна щільність, методика хронометрування рухової активності та фізичних навантажень); набувати досвіду організаційно-масової роботи; організовувати і проводити заходи з фізичного виховання та екологічного туризму в школі: ранкову гімнастику, динамічні паузи між уроками, фізкультурні хвилинки, туристичні походи; набувати досвіду: організації та проведення різних форм позакласної роботи з фізичного виховання та екологічного туризму в масштабах класу і школи, роботи з підготовки та прийому державних тестів з фізичної культури, початкового навчання школярів з певного виду спорту, який відповідає спеціалізації студента; зі спортивної орієнтації учнів, залучення їх у заняття спортом за системою первісного відбору; закріплювати навички суддівства в організації та проведенні шкільних змагань, спартакіад, туристських походів і мандрівок; набути навичок у систематичному використанні методичної літератури та її творчому застосуванні в навчально-виховному процесі; узагальнювати та застосовувати на практиці перспективний досвід кращих вчителів фізичної культури та організаторів екологічного туризму.

Документом, який регламентує практику на весь період навчання за спеціальністю та визначає організаційні відносини, методи, форми практичної підготовки є наскрізна програма. При розробці програми «Основи екологічного туризму» (4 курс) враховувались такі правила: зміст програми визначається експериментальною моделлю діяльності майбутнього фахівця, освітньо-професійною програмою, кваліфікаційною характеристикою та навчальним планом; особливості різних видів практики залежать від специфіки завдань навчально-практичної діяльності студентів; зв'язок між видами практик передбачає наступність діяльності з формуванням умінь та навичок у загальному

процесі професійного становлення майбутніх фахівців; в основу змісту практики покладається опис методів і форм діяльності студентів і керівників; керівник практики має передбачати, які теоретичні знання і в якій конкретній ситуації будуть застосовані студентами на практиці; при складанні програми необхідно виходити з принципових відмінностей методів, прийомів навчання, форм роботи, що використовуються у навчальній і виховній практичній діяльності (відомо, що практика, як головна складова практичної підготовки, передбачає відповідні методи та прийоми, форми навчання); програму практики за змістом та терміном важливо пов'язувати з відповідним матеріалом програм теоретичного навчання.

Наскрізна програма практичної підготовки за спеціальністю 014 Середня освіта (Фізична культура) (основи екологічного туризму) на факультеті фізичного виховання є навчально-методичним документом, який регламентує мету, зміст і послідовність проведення практики студентів (на визначених об'єктах), підведення підсумків практики майбутніх фахівців і містить рекомендації щодо видів, форм і методів контролю підготовки, які студенти отримують під час проходження практики.

Мета практики: удосконалити практичні вміння та навички студентів в організації та методиці проведення занять зі екологічного туризму, підготовці і проведенні екскурсій містом та його пам'ятними місцями духовних традицій і звичок. Цілеспрямоване вивчення природи, екологічного стану Запорізького регіону, населення і господарства рідного краю під керівництвом викладачів, методистів, керівників станції юних туристів.

Пріоритетні завдання виробничої практики: продовжити формувати у студентів мотивацію до педагогічної професії, пов'язаної з фізичним вихованням школярів засобами спортивно-оздоровчого та екологічного туризму; розвивати у студентів інтерес до роботи з учнями різного віку в напрямку їхнього оздоровлення в туристських походах у природу (екскурсії, турпоходи за екологічними проектами, спостереження за природою); удосконалювати знання, вміння та навички студентів із навчальної дисципліни «Фізичне виховання»,

«Основи екологічного туризму»; формувати у студентів усвідомлені погляди на корисність ігрової діяльності школярів у екологічному туризмі (змагання, краєзнавчі вечори розваг, вікторини), уміння і навички їх організовувати; надати методичну допомогу вчителям фізичної культури та керівникам станції юних туристів у проведенні навчально-виховної, позакласної роботи з учнями щодо організації різних туристських заходів, спортивних свят; ознайомити студентів з перспективним педагогічним досвідом роботи вчителів шкіл і керівників туристських клубів, станції юних туристів з організації масових туристичних заходів, навчити використовувати

Робота студентів на практиці мала такий наступний зміст: організаційна діяльність практиканта; навчально-методична робота студента; позакласна робота майбутнього фахівця; науково-дослідна робота студента.

Перший розділ програми практики передбачає: участь студентів у настановчій конференції; розробку індивідуальних планів у навчальних і туристських установах і проходження там практики; складання звіту-характеристики за підсумками практики; прийняття участі у підсумковій конференції.

Навчально-методична робота охоплює коло таких питань, як-от: перегляд 2-х занять з організації масової туристської роботи, які проводить керівник туристичної установи. Ознайомлення з програмою розвитку масової туристичної роботи шкільної та студентської молоді. Самостійне проведення студентами не менше 8 занять у туристичних установах, що охоплюють різні вікові групи учнів. Планування та облік навчально-виховної роботи, наявність вмінь оцінювання ефективності практичних і теоретичних занять з організації масової туристичної роботи на підставі педагогічного аналізу.

У позакласній роботі передбачається: ознайомлення студентів із організацією та проведенням дослідження географічних особливостей, рослинності й тваринного світу рідного краю; підготовка і проведення одного позакласного заходу з туристично-екскурсійної діяльності щодо вивчення традицій національної пісенної культури, народної архітектури, народного

побуту; розроблення прийомів показу пам'ятних місць, історичних об'єктів, творів мистецтва, методики підготовки та проведення комплексної екскурсії; ознайомлення з туристсько-екскурсійними можливостями рідного краю, фізико-географічним та політико-адміністративним положенням рідного краю, його межами та площиною, рельєфом, географічною сіткою, кліматом, рослинним і тваринним світом, ґрунтом, корисними копалинами, населенням, господарством, культурою.

У позакласній роботі на практиці проводиться також таке заняття, як перегляд відеозапису екскурсії та її обговорення, аналіз. На її основі – підготовка і проведення екскурсії з використанням мікрофону. Цьому заходу передують заняття з теми: «Особливості методики проведення міської екскурсії. Вимоги щодо вибору маршруту».

Одним із ефективних методів оптимізації освітнього процесу під час проведення практики є розвиток дослідної діяльності серед студентів. Дослідна робота сприяє кращому розумінню реальності розвитку вищезазначеного виду туризму, існуючих тенденцій у ньому, перспектив на майбутнє, постійній адаптації змісту підготовки та зближенню між системою освіти, туристичними зв'язками та ринком туризму.

Саме тому, до експериментальної діяльності студенти залучаються поступово, спочатку під час практичних та семінарських занять в аудиторіях при розгляданні тем, що вимагають моделювання, проектування, прогнозування, а потім під час проходження практики. Стверджуємо, що такий конгломерат як операційно-технічна сфера професійної компетентності майбутніх фахівців може бути сформований лише в процесі самостійного здобуття студентом теоретичних знань та апробованих на практиці.

Однією із форм самостійного навчання студентів під час їхньої дослідно-експериментальної діяльності вважаємо проектування та побудову моделей за різними темами, як-от: «здоровий спосіб життя», «використання гігієнічних засобів в оздоровленні учнів (фізкультурно-масовій роботі); «комплексний вплив фізичних вправ різних видів на стан здоров'я учнів»; «змішане

харчування»; «харчовий раціон учнів упродовж дня (тижня)»; «лікувально-профілактичні заходи при порушенні постави»; «безпека життєдіяльності учнів на вулиці (у природі, вдома)»; «оздоровчий вплив туризму на організм людини» тощо.

За допомогою моделювання студенти краще досліджують та засвоюють об'єкти, предмети, явища та знання, що пов'язані з фізичним розвитком і оздоровленням їхніх майбутніх вихованців – учнів навчальних закладів. Метод проектів вважаємо ефективною системою навчання, за якою студенти набувають знань, умінь і навичок у процесі планування й виконання поступово ускладнених практичних завдань-проектів, пов'язаних із фізкультурою та туристичною діяльністю. Під час організації активної педагогічної практики студенти також мають можливість проводити експериментальні зрізи щодо вирішення деяких суперечностей: між обсягом фізичного і психічного навантаження на учнів під час походу та їхніми віковими можливостями; між станом здоров'я учнів і довжиною маршруту тощо.

У ході розробки програми професійної підготовки фахівців із екологічного туризму передбачалося, що включення студентів у дослідно-експериментальну роботу буде сприяти формуванню в них мотивації до туристичної діяльності; оздоровленню учнів, із якими вони будуть працювати; піднесенню рівня теоретичної та практичної підготовки майбутніх фахівців, їхньому інтелектуальному розвитку. Науково-дослідна робота студентів на практиці передбачала виконання дослідів за темою кваліфікаційної роботи.

Отже, наскрізна програма дає змогу забезпечити: цілісність професійної підготовки; оптимальний зв'язок змісту практики із змістом з навчального плану; послідовне розширення кола умінь та навичок студентів, поступове їх ускладнення при переході від одного виду практик до іншого; безперервність і наступність практики. На основі програми складається план роботи в туристичній установі зі спеціальності. Під час проходження практики студенти ведуть щоденні записи, в яких відображають короткий перелік робіт з терміном їх проведення та оцінкою, що одержали. Щоденник періодично перевіряється

інструктором туристської установи та керівником практики від кафедри. Кожен студент зобов'язаний провести не менше: 1-2 занять як асистент керівника туристської групи; 8 занять з організації масової туристської роботи; суддівство двох залікових позакласних туристських заходів. Упродовж виробничої практики проводиться методичні конференції студентів і викладачів, на яких обговорюються результати роботи, зауваження та пропозиції, що спрямовуються на її покращення. Як правило, студенти, які успішно проходять виробничу практику та одержують додаткові знання, краще вивчають дисципліни не тільки туристського, але й загальноосвітнього профілю.

Таким чином, практична підготовка майбутніх фахівців із екологічного туризму у закладі вищої освіти на факультеті фізичного виховання передбачає інтеграцію теоретичних знань і практичних умінь та навичок роботи з учнями, створює умови для професійного становлення сучасного вчителя фізичної культури та менеджера з екологічного туризму.